

XIX. században) csak részlegesen ismert. Napjainkban a pozitivista forrásfeltárás és a modern elméleti irányzatok követése, azoknak a magyar történelem jelenségeivel való szembesítése egyidejűleg kellene, hogy történjen. Az erdélyi magyar tudományosság ráadásul még a magyarországihoz képest is adósságokkal bír a dokumentumok feltárásában, az alap kutatások elvégzésében, hiszen 80 éve ezeket a munkákat az állam csak akadályozza. A modernizáció hívei viszont azt mondják, hogy nem lehet az erdélyi tudomány a magyarországi által olyan értelemben gyarmatosított, hogy az előbbi korlátozza tevékenységét a romániai magyarság múltjának és jelenének alap kutatásaira, az elméleti feldolgozást pedig bízza csak másokra. A viták feloldhatóak lennének, sok pénzért: intézményrendszert teremteni, lehetővé tenni a modern szakkönyvek és ismeretek hozzáférhetőségét a kisebbségi sorban élő magyarság számára (tegyük rögtön hozzá, ez utóbbiak az anyaországban is nagyobb részt hiányoznak).

2002. március 2-án egy új vezetőség irányításával folytatja munkáját az Erdélyi Múzeum Egyesület. Az EME az erdélyi magyarságnak ma már nem az egyetlen tudományos intézménye, ennek ellenére a legnagyobb és legtermékenyebb tudós társaság. Nem egy a kulturális és tudományos szervezetek sorában, hanem az első, és a romániai tudományos életben az egyetlen, amelyik magyar intézmény léteire komoly tekintéllyel bír a többségi nemzet intézményrendszerében, illetve az emigráns száz, a román és a magyar szervezetek szemében is. Nem szerencsés tehát, ha támogatása nem intézményszerű, hanem kizárólag a pályázati rendszer lehetőségeivel számolhat. Az EME könyvtára (az egyetemi kollégiumok szomszédságában) az egyetlen ténylegesen működő magyar egyetemi könyvtár Kolozsvárott, szerepe tehát messze túlmutat a szűken értelmezett tudományos kutatás szolgálatán. Az EME támogatásának összehangolására alakult a rendszerváltást követően a Gróf Mikó Imre Alapítvány. Emellett az Erdélyi Múzeum Egyesületnek a romániai magyarság körében játszott erőegyesítő szerepe a magyarországi tudomány- és kulturális politika részéről nagyobb odafigyelést igényelne.

Az újjáalapítás tízéves évfordulóján rendezett kiállítás katalógusa:

Az Erdélyi Múzeum Egyesület kiadványai. 1991—2001. Jubileumi kiállítás Kolozsvárott 2001 októberében, Budapesten 2001 novemberében. A szöveget gondozta BÁNDI Melissa, KISS András, SIPOS Gábor. A katalógust tervezte SIPOS Géza. Kolozsvár, 2001. EME. 71 l.

MONOK ISTVÁN

Írók könyvtárai – Konferencia a Petőfi Irodalmi Múzeumban. A PIM a 2002. február 27-én tartott konferencia szervezésekor elsősorban az írói könyvtárakat őrző intézmények azon munkatársait, irodalomtörténész kutatóit kérte fel részvételre, akik egy-egy hagyaték feldolgozása, kutatása során felmerült problémák megoldásával már sok tapasztalatot szereztek, s azokat egy ilyen tanácskozás keretében szívesen megosztják kollégáikkal.

1. Orlovsky Géza „Cirádás kicsi könyvek” címmel Zrínyi Miklós egykori csáktornyai könyvtáráról beszélt. A kilencvenes évek elején Zrínyi könyvtárának feltárására Klaniczay Tibor kutatócsoportot szervezett. A címbe foglalt idézet Illyés Gyula „Zrínyi, a költő” című verséből származik. – Zrínyi saját gyűjtőmunkája alapján állt össze csáktornyai könyvtára. Elsősorban olyan köteteket igyekezett megszerezni, amelyeket irodalmi, hadtudományi és politikai tevékenysége során használni tudott. A könyvtár 1662. október 10-én felvett katalógusa tizenegy szakban közel ötszáz címet sorol fel. A gyűjtemény zömét történettudományi és kortörténeti (többnyire latin) munkák képezik. A korabeli költészetet Zrínyi elsősorban olasz nyelven szerette olvasni, de voltak magyar és horvát

nyelvű könyvei is. Halálakor a könyvtár 600 kötetre rúghatott, ezzel az ismert 17. századi főúri gyűjtemények sorában a nagyobbak közé számít. A Zrínyi-könyvtár állományának közel fele maradt fenn, s ma a zágrábi Nacionalna i Sveučilišna könyvtár kéziratárában kutatható, ahol különgyűjteményként őrzik. A könyvekben található possesszor-bejegyzéseket és a Zrínyitől származó bejegyzéseket az 1991-ben megjelent *A Bibliotheca Zriniana története és állománya* (szerk. KLANICZAY Tibor, összeáll. HAUSNER Gábor, KOVÁCS Sándor Iván, MONOK István, ORLOVSZKY Géza) című kötetben és az interneten is fel lehet keresni:

<http://www.mek.oszk.hu/porta/szint/tarsad/konyvtar/tortenet/zrinyi/zrinyi.htm>

2. „Egy szenvedélyes gyűjtő és irodalmár – Ráday Gedeon könyvtárának analitikus feltárása” címmel tartotta meg előadását Berecz Ágnes, a Ráday Könyvtár igazgatója. Ráday Gedeon (1713–1792) neve irodalompartolói tevékenységéről ismert: támogatta folyóiratok és könyvek megjelenését, református diákok külföldi tanulmányújtait, írók tanácsért és bírálatért fordultak hozzá, az induló *Magyar Museum* és az *Orpheus* c. folyóiratok főmunkatársa volt, s ő maga is írt verseket. – 6470 műből álló fennmaradt könyvtárát 1861 óta a Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Könyvtárában különgyűjteményként kezelik. A könyvek döntő többségét – rendkívüli anyagi áldozattal – maga Ráday Gedeon gyűjtötte, aki használta, olvasta ezeket a köteteket, de figyelembe vett bibliofil szempontokat is. Csak ép és teljes műveket vásárolt, amelyek többségét aranyozott gerincű bőrkötésbe köttette. Könyveibe nem jegyzetelt, tulajdonbejegyzése egy szolid G. R. monogram. Arra törekedett, hogy valamennyi tudományterületet reprezentálhassa az akkori legjobb, legkorszerűbb művekkel, nem zárva ki persze az örök klasszikusokat.

A műemlékkönyvtár feltárása bibliográfiai módszerekkel történik. Támaszkodnak a meglévő hagyományos, szerzői betűrendes és tárgyszavas cédulakatalógusra. Ma már azonban egy elektronikus úton feldolgozott, a részeredményeket egyesítő, az interneten hozzáférhető adatbázis létrehozására van igény. Ebben – a szokásos bibliográfiai adatokon túlmenően – a következő információk nyerhetők: A bejegyzések rovatban jelzésszerűen utalnak a bejegyzések jellegére, korára, mennyiségére, típusára. A magyar vonatkozású adatokat és a possesszorbejegyzések szövegét minden esetben teljes terjedelemben közlik, és megpróbálják megállapítani a tulajdonos kilétét. A független kézirat a nyomtatványhoz nem tartozó kéziratok fragmentumokra utal (pl. kötéstáblában található kódexlap, előzéklapokra írt szöveg). Az illusztrációk mezőben összegző leírásra törekzenek (a jövőben tervezik a metszetek egyedi leírását is). A kötésekről (OTKA-pályázat keretében) írásos és képi dokumentációt – adatlapokat, bélyegzőlevonatokat és kötésképeket – készítenek. Végül, az adott műre vonatkozó forrásinformációkat is feldolgozzák. Olyan segédeszközt szeretnének létrehozni, amellyel Ráday Gedeon könyvtárának minden lényeges tartalmi és formai szegmense kereshető, kutatható lesz.

3. Körmeny Kinga a „Kézirattárak különgyűjteményeiben található értelmiségi könyvtárak”-ról szól – elsősorban a gyakorlati szakember szemszögéből. Mint az MTA Könyvtára Kézirattára és Régi Könyvek Gyűjteménye osztályvezetőhelyettese, megosztotta tapasztalatait az Akadémia Könyvtárában őrzött kéziratok értelmiségi hagyatékokhoz tartozó könyvtárak kezeléséről, tartalmi feltárásáról. Az írói, tudós, tágabb értelemben értelmiségi hagyatékokkal bekerült, possesszor-bejegyzéssel, ill. a lapszéli jegyzetekkel ellátott szerzői vagy dedikált könyvek őrzése, feldolgozása 1954 óta a Kézirattárral közös szervezeti egységben felállított Régi Könyvek Gyűjteményének feladata. Ez a muzeális anyag a szerzői ajánlások szintjén feldolgozott. A kéziratok hagyatékokkal bekerülő egyéb könyvek – és ez a nagyobb mennyiség –, amelyekben sem dedikáció, sem lapszéli bejegyzés nincs, a numerus currensben felállított könyvtári raktárba kerülnek. A könyvtári katalóguslapon feltüntetik a possesszor nevét. Ebben az esetben az állománytörténeti források feldolgozásával „virtuálisan” ismét felállítható az egykori tulajdonos könyvtára, és lehetségessé válik a tudományos elemzés. Így készítették el az MTAK munkatársai Vörösmarty Mihály és Mikszáth Kálmán

könyvtárának ismertetését. Méreiné Juhász Margit dolgozata Mikszáth Kálmán szellemi és tárgyi hagyatékáról 1963-ban jelent meg az MTA Kiadványai 31. köteteként. Vörösmarty Mihály könyvtárának megmaradt, és az MTA Kézirattára és Régi Könyvek Gyűjteményében őrzött darabjainak vizsgálati tapasztalatait Csapodi Csaba foglalta össze (*Magyar Könyvszemle* (72.) 1956. 65–68.).

4. Ratzky Rita, a konferenciát rendező intézmény főigazgatója, „Petőfi Sándor könyvtára”-ról vázolt fel érdekes képet „Végesvégül lesz nekem / Dúsgazdag könyvtárom”, a költő „Szülőim-hez” verséből kölcsönözve a címet. Petőfi könyvei tulajdonosukkal együtt sokat vándoroltak, s ennek során elveszett és elkallódott néhány. 1848. május 24-én viszont nemes célra elérvezette könyvei egy részét, s a befolyt pénzt a nemzeti hadsereg felállítására ajánlotta fel. Petőfi értékelte a könyv illusztrációit, kötését, egyáltalán a könyv kiállítását. 1849. február 16-án lefoglalták a család Pesten maradt holmiját, de az akkor készült jegyzőkönyv nem tartalmazza tételesen könyveit. A második, az Állami Főügyészségre került könyvekről és papirokról 1850-ben készült jegyzékben a könyvek listája 146 tételt tartalmaz, az 1852-ben felvett újabb lista már csak 105-öt. Ezeket a könyveket, Pákh Albertével és sajátjaival együtt, Szendrey Júlia visszakapta. Ma – Ratzky tudomása szerint – 36 könyv található közgyűjteményekben. A PIM Kézirattárában őriznek autográf bejegyzéseket tartalmazó, egykor Petőfi birtokában lévő könyveket, de van a PIM Könyvtárában is egy Shelley-kötet.

A jegyzékeken kívül kortársak visszaemlékezéseiből is kapunk képet Petőfi könyvtáráról, pl. Jókaitól. Az is kiderül Petőfi 1845-ös *Uti jegyzetek* írásából, hogy mint Kazinczy, Petőfi is szemrevételezte vendégségben a házigazda könyvtárát. Végül hallottunk a könyvek nyelvi: latin, francia, angol stb. megoszlásáról. Petőfi kedvenc szerzője volt Ovidius és Horatius, akiket – eredetiben – még katonai őrsgben is lapozgatott. Horatius kötete mindig ugyanott nyílt ki magától, az „Ad Dellium” c. versnél, mely gyakran nyújtott neki vigaszt és erőt: *Aequam memento rebus in arduis / servare mentem...* Lelked nyugalmát óvd kutya-sorsban is.

5. A talán nem eléggé közsímt, pedig nevezetes könyvtár, a „Magyar Asszonyok Könyvtára” gyűjteményéről az őrző könyvtár, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, Elekes Irén számolt be. Alapítója Ürmösi Boldizsár Kata Piroska, 1876-tól tanítónőképzési tanár, földrajzot és történelmet oktatott 22 évesen; 1892-ben Benczúr Gyula festőművész felesége lett. 1888-ban vetette meg az alapját annak a gyűjteménynek, amelyet Magyar Asszonyok Könyvtára néven 1924-ben az Országos Széchényi Könyvtárnak adományozott, remélve „... hogy a magyar asszonyok használni, gyarapítani és szeretni fogják e könyvtárt, mely hű irodalmi tükre annak, hogy a magyar nő mily szerepet vitt a magyar szellemi, gazdasági és társas életben.” Ebben az időben a gyűjteményről azt írják a *8 Órai Újság* hasábjain, hogy „értékeinél fogva megérdemli az Egyetemes Asszonykönyvtár elnevezést is.” – A gyűjtemény hungaricum könyvtárnak indult, és célul tűzte ki, hogy a lehető legteljesebben mutassa be mindazt, amit magyar nők írtak és amit magyar nőkről írtak, de szép számmal találunk benne német, angol és francia anyagot, természetesen eredeti nyelven. A magyar anyag értékes munkákat tartalmaz:

- a régi magyar irodalom korszakából Werbőczy törvénykönyvének 1660-as löcsei kiadását, amelynek érdekessége, hogy e példány mindig női tulajdonban volt: Telekiné Mikes Mária Borbála nevű leányának ajándékozta, aki egy barátnőjének adta, és így tovább; Zay Anna imádságos- és verseskötetét, Bethlen Kata Bujdosásnak emlékezet köve című imádságyűjteményét több kiadásban is;

- a felvilágosodástól a realizmusig terjedő időszak női alkotói közül Molnár Borbálától Gyarmati Zsigánén át Torma Zsófiáig – aki királyi engedéllyel bölcsészdoktori címet nyert mint régész;

- a kortársaktól (Geöcze Sarolta, Czöbel Minka, Vay Sarolta, Szikra-Teleki Sándorné, Erdős Renée, Kaffka Margit, Lesznai Anna, valamint Hoffmann Edith, Czeke Marianne stb.).

A gyűjtemény legnagyobb értéke a Levelestár, benne Lónyay Anna, Kanizsai Orsolya, Lórántffy Zsuzsanna, Károlyi Zsuzsanna stb. levelei. – Az adományozó Boldizsár Kata Piroska a gyűjteményt kezdettől fogva szakszerűen gyarapította, tudományos alaposággal katalogizálta, önmaga tanulmányt írt Bethlen Kata könyvtáráról, kortársát Czöbel Minkát pedig művei írásában értően támogatta.

6. „Látható élettörténet” címmel Kelevéz Ágnes irodalomtörténész, Babits-kutató, „Babits Mihály könyvtár”-ról beszélt, amelynek mára sokkal inkább híre és emléke maradt fenn, mint a valóságos kötetek. Még életében szinte legendává vált a több mint ötezer kötetes könyvtár. Babits saját könyvtáráról külön esszét írt a *Könyvbarátok Lapja* számára, amelyben plasztikus hasonlattal „látható élettörténet”-ként fogalmazta meg lényegét, vagyis nem filológiai tervszerűséggel alakított gyűjteményként írja le, hanem szinte eleven és folyton növekvő egységként, amelyet „az olvasás és tanulmány változó szüksége” alakít. Babits halála után a könyvtár jelentős része a Baumgarten Kuratórium Könyvtárába került, ahol külön Babits-szobát hoztak létre, bemutatva íróasztalát is, apró személyes tárgyaival együtt. Az épület Budapest ostroma alatt találatot kapott, s a könyvtár a katalógusokkal, iratokkal együtt elégett. Mégsem pusztult el a teljes Babits-könyvtár, ugyanis több száz kötetet Török Sophie nem adott át a Kuratóriumnak, hanem kiválogatott magának, és megőrizte saját lakásán. Ezek 1952-ben kerültek az özevye tulajdonából – a kéziratok hagyatékkal együtt – az Országos Széchényi Könyvtárba. Az átvételi jegyzék 828 tételt tüntet fel (35 folyóméter). A töredékében megőrzött Babits-könyvtár 1973. október 30-án tovább osztódott: jelentős része letétként a székszárdi Babits Emlékházba került, 43 kötet azonban az OSZK Kézirattárában maradt. Nagyon fontos lenne a feltárt és leírt kötetek alapján, például egy számítógépes adatbázis segítségével, a két könyvtárban lévő részt együttesen közzétenni, sőt hozzávenni a Gál István által még 1942-ben lejegyzett anglistikai anyag bibliográfiái leírását, továbbá Babitsnak az *En könyvtáram* c. esszéjéből kinyerhető bibliográfiai adatokkal is bővíteni. Ezzel legalább virtuálisan rekonstruálhatnánk Babits „látható élettörténeté”-nek egy részét.

7. Kabdebó Lóránt irodalomtörténész professzor, a Szabó Lőrinc-kutatás megkezdése pillanatától a legfontosabb feladatnak a költő könyvtárának adatolt feldolgozását tartotta. A könyvtár a költő halála óta a család őriző munkájának eredményeként változatlan állapotban megmaradt. Tudjuk, milyen nehézségekkel jár nagy írónk széthordott-elpusztult könyvtárainak utólagos rekonstrukciója Zrínyitől József Attiláig, illetőleg a háborúban elpusztult Baumgarten Könyvtárral együtt elveszett Babits- és Tóth Árpád-könyvtár darabjainak számbavétele. Szabó Lőrinc számára a könyvtár alkotóműhely volt, amely 1944-ben három irodalmi díj pénzbeli hozzájárulásával nyerte el formáját. Terveit Pán József, a kiváló díszlettervező készítette, kivitelezője pedig az ő ajánlására Szmandra István asztalosmester. A beosztás a költő elképzelése szerinti csoportosítást követi: nyelvek szerint, illetőleg külön a filozófiai rész. Az ostrom megkímélte. A könyvtár különbözik – ezt szükséges hangsúlyozni – íróársainak gyűjteményétől. Szabó Lőrincnél a magyar anyag a legkevésbé és legötletszerűbb. Legfontosabb a német, majd az angol és francia, valamint a latin és görög nyelvű gyűjtemény. A könyvek beszerzésének datált adatait maga a költő jegyezte be, és munka közben számtalan glosszával és egyéb bejegyzéssel látta el a könyveket. Ebből a szempontból könyvtára leginkább Szentkuthyéhoz hasonlítható: mindkét esetben a könyvtár része az életmű teljességének. Négy éve OTKA-pályázat segítségével megszerveződött az adatok xeroxos rögzítése, és az adatok első gépi feldolgozása is megtörtént. A feldolgozást Buda Attila két ütemben végzi: 2002-ben a magyar nyelvű anyagot, 2003-ban az idegen nyelvű könyvek adatait készíti elő publikálásra (a Széchényi-terv segítségével). A tervezett könyvtárjegyzék lényegi fontosságú a Szabó Lőrinc-művek létrejöttének, a fordítások nyomán követésének szempontjából, de igen fontos adatokat jelenthetnek költészete és gondolatrendszere elméleti és poétikai megközelítése számára is. Szabó Lőrinc a huszadik század költői gondolkozásának egyik paradigmaalkotó személyisége,

tehát könyvtárának ismerete, a költő tájékozódásának azonosítása a további kutatás számára nélkülözhetetlen. Anekdotikus elemként említette Kabdebó Lóránt, hogy a hatvanas évek végén Rába György részben azért hagyta abba a Szabó Lőrinc-kutatást, mert nem tudott hozzáférni a könyvtár adataihoz, és ezek ismerete nélkül nem tartotta lehetségesnek munkája folytatását.

8. „Kassák Lajos könyvtára”-t Csaplár Ferenc, a Kassák Múzeum vezetője mutatta be a hallgatóságnak. Kassák pályája kezdetén munkásegyletekben és kávéházakban jutott az önképzéséhez szükséges kiadványokhoz. Az 1910-es évek elején kezdett könyveket gyűjteni. Az első darabok jórészt a kortársak ajándékba adott, dedikált kötetek voltak. Ezek száma akkor nőtt meg jelentősen, amikor Kassák nemcsak íróként, hanem *A Tett* és a *Ma* szerkesztőjeként is szerepet vállalt a magyar kulturális életben. Ez 1920 után, a bécsi évek alatt nemzetközi jelentőségűvé vált. Ez idő alatt, több mint fél évtizeden keresztül, a kortárs európai és amerikai avantgárd mozgalmak vezetőitől és alkotóitól sok könyvet és folyóiratot kapott. Emigrációból való hazatérése után, az 1920-as évek végétől, ismét inkább a kortárs magyar irodalom alkotóinak dedikált kötetekkel gyarapodott könyvgyűjteménye. Élete legnehezebb időszakában, az 1950-es évek elején, anyagi okokból megválni kényszerült könyvei egy részétől: külföldi avantgárd kiadványok és hazai dedikált kötetek közül több százról. – Az 1950-es évek végétől ismét a gyarapodás korszaka következett: magyar írók, s külföldi képzőművészek sora juttatta el hozzá könyveit, kiállítási katalógusait. Az 1976 óta a Kassák Múzeumban őrzött anyag legértékesebb része a világviszonylatban is különlegességnek számító klasszikus avantgárd folyóirat- és könyvgyűjtemény.

9. Illyés Gyula könyvtáráról Endreffyné Takács Mária, a simontornyai Múzeum vezetője, a bibliográfia összeállítója (*Illyés Gyula könyvtára*. Szekszárd, 1999.) beszélt „Adalékok a század történetéhez” címmel. Illyés könyvtárát ma is egykori budai lakóházában őrzik az utódok. Könyvtárának feldolgozása, rendezése, rendszerezése során nyilvánvalóvá vált, hogy a kötetekben talált levelek, dedikációk, kéziratok a magyar és külföldi irodalmat is más megvilágításba helyezik, a politikai változásokat hűen követik, páratlan kortörténeti dokumentumok. Illyés könyvtára nemcsak ízlését, érdeklődését tükrözi, érdekes azért is, mert kulturális életünk majd minden fontos személyisége szükségét érezte annak, hogy bemutatkozzon nála, műveit bírálatra elküldje és neki ajánlja.

Illyés egész életében szeretettel, figyelemmel fordult a könyvek felé, gyűjtötte és féltőn óvta könyvtárának kincseit, sok közülük a határokon túl élő magyarsággal kapcsolta össze. Az állandóan gyarapodó könyvtár élete történetének része. A gyűjtést az érdeklődés, a munkához szükséges válogatás mellett, a véletlen és a hétköznapiak is alakították. Könyvet nemcsak vett és gyűjtött, ajándékba is sokat kapott, s e könyvek dedikációinak bizalmas sorából személyes, baráti és szakmai kapcsolataira is lehet következtetni. – A könyvtár közel tízezer kötetes. A naplójegyzeteken, útibeszámolókon kívül, a könyvek bejegyzései tanúsítják, mikor, melyik országban, városban járt, vagy ki, mikor, milyen alkalomból tett látogatást nála, küldte el postán, vagy adta át megjelent írását személyesen. Pontos képet nyerni, helyes következtetéseket levonni ezekből akkor lehet, ha a könyvgyűjtemény teljes anyaga fel lesz dolgozva. Az eddig regisztrált 5645 kötetben – 2836 szerzőtől – 2328 ajánlás olvasható. Nem kétséges, hogy az Illyés-könyvtár bibliográfiája nagy mértékben gazdagítja az író-költő és közéleti személyiség életrajzának ismeretanyagát, ugyanakkor nem is akármilyen adatokat szolgáltat a 20. század történetéhez.

10. Baranyai Katalin gondolja „Cs. Szabó László (1905–1984) hagyatéki könyvtára”-t a sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtárában. A Nyugat második nemzedékével induló esszéíró és rádiós kétféle írói könyvtárát teremtett magyarországi és emigrációs pályaszakaszában. Az elkobzott (eltüntetett) első könyvtár 1949-ig nemzedéki hovatartozását és érdeklődését reprezentálta. A második, a londoni „mews-lakást” eluráló gyűjtemény műhelyként és éltető közegként szolgált a továbbra is magyar nyelven, de az európai műveltség és művészetek közegeiben alkotó

író, aki életművének javát emigrációban hozta létre. Végakarata szerint Sárospatak műemléki református temetőjében nyugszik, és örököse jóváhagyásával teljes könyvtárát a sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményeire bízta. Ez a Nagykönyvtár állományában önálló világi könyvblokk, amelyet (a végakarathoz megfelelően és a szerencsének köszönhetően) önálló épületben és szabadpolicos különteremben helyeztek el, néhány használati tárgy és műalkotás társaságában. A kb. tizenegyezer könyvtári egységből és ezer katalógusfüzetből, ill. folyóiratból álló hagyatéknagyjából fele angol nyelvű, nem egészen háromezer kötete magyar, a többi francia, német és olasz nyelvű anyag.

A Cs. Szabó-könyvtár közép-európai ritkaság, mert a szocializmus alatt hasonló gyűjtemény nem képződhetett a hazában: művelődés- és művészettörténeti sorozatai és rendszerezetten bővített irodalmi, történelmi háttéranyaga, ill. nyugaton megjelent magyar gyűjteménye használható kutatói bázis. A hazából kiküldött könyvek az irodalomtörténeti nyomozást segíthetik, szellemisége az ún. egyetemes magyar irodalom korszerű felfogását sugallja, üzenete a jövő fiatal alkotó értelmiségi elitjének szól. Megéri ezért Sárospatakra utazni.

11. Tompa Mária, Szentkuthy Miklós hagyatékának gondozója „Gyűjtemény a mítoszteremtésben” címmel részletes beszámolót tartott. Szentkuthy Miklóst 6 éves korától élete végéig szenvedélyes gyűjtés sarkallta. Ezt azzal magyarázta, hogy számára akkor vált valami valósággá, ha rögzítette. Ezért írt naplót, ezért gyűjtött könyveket, fényképeket, lemezeket stb. Könyvtára túlélte a két világháborút, a Rákosi-rendszer fenyegetéseit, könyvtár-ellenőrzéseit. De Szentkuthy könyvtára azért is megmaradt több mint 80 éven át, mert Szentkuthy nem hagyta el Magyarországot. Végrendeletben kifejezett kérése az volt, hogy könyvtára maradjon együtt, mert széljegyzetekkel teli könyveit és naplóját egységnek tekinti, kötetei és naplófüzetei tele vannak keresztutalásokkal. Szentkuthy alkotói struktúrájának egyik lényeges eleme a mítoszteremtés. Ennek a jegyében építette fel könyvtárának bizonyos részeit: mítosztörténet-egyháztörténet, mesék, erotika stb. Könyveinek bizonyos hányadát ihletforrásként használta fel, hogy plasztikusan tudja ábrázolni mitologikusan megteremtett történelmi figuráit. Könyvtára – mint egy tanúfal – a 20. századból csaknem 70 év szociográfiai lenyomata is egy akkoriban élt kivételesen nagy kultúrájú magyar értelmiségi széleskörű érdeklődésének. Kéziratait, köztük (kb. 100 ezer oldalra tehető) naplófüzeteit a Petőfi Irodalmi Múzeum Kézírtatára őrzi. Remélhetőleg könyvtára is majdan ide kerül, naplóival egy fedél alá. 1999 óta ketten, a PIM munkatársa, Parragi Márta és Tompa Mária, végzi a katalógizálást, egy e könyvtár feldolgozására létesített speciális adatbázison. Szentkuthy Miklós könyvtára kb. 16 ezer kötetet tartalmaz.

Lengyel András meghirdetett előadása Juhász Gyula könyvtáráról sajnos elmaradt. Kárpótlásul, programon kívül, Siklós Péter, a NKÖM Nemzetközi Kapcsolatok Főosztálya tanácsosa Lénárd Sándor, a haláláig, 1972-ig Dél-Amerikában élő, emigráns magyar író (és orvos), több könyv (*Völgy a világ végén*, *Római történetek*, *Egy nap a láthatatlan házban*) szerzője, a Mici mackó világhírű latin fordítója könyvtáiról számolt be. Lénárd Sándor hagyatékának egy része a PIM-be került. Az író özvegye, Andrietta Lenard a megmaradt magyar könyvek közül néhány tucatot (a kéziratokkal és levelezéssel együtt) 1998-ban a Sao Paulo-i magyar főkonzulátuson keresztül Budapestre küldött, s e könyvek ma két ládában a PIM-ben várnak sorsukra. E kötetek között van például a *Magyar nyelv értelmező szótára* Lénárd kritikai megjegyzéseivel, kiegészítéseket javasoló céduláival, amelyek Lénárdnak a magyar nyelvvel és nyelvért végzett rendszeres munkáját, törődését mutatják. Lénárd Sándor könyvtárainak sorsáról sokat megtudhatunk Lénárd Szerb Antalnéval folytatott levelezéséből, amely ugyancsak a PIM-ben van. Érdekes, hogy az egyik levélben azt írja Lénárd Sándor, hogy „... írni írok olaszul is, angolul is, de olvasni csak magyarul és franciául tudok.” Persze tudott vagy egy tucat nyelven. Kilenc éves korában került Fiuméba, aztán Bécsbe, majd Rómába. Nagyon hálás volt a Brazíliába neki küldött magyar könyvekért. Önhibáján kívül

került a világ végére. Amikor Rómában élt, évekig kutatott az Olasz Nemzeti Könyvtárban és a Vatikánban, s a braziliai őserdőben nem volt könnyű olvasási éhségét csillapítani. A „Cagliostro per” c. írásának keletkezése idején, egyik levelében azt írta: „... a jövőbe akárhonnan könnyű nézni, a múltba csak bizonyos helyekről nyílik kilátás.” Másutt azt hangsúlyozza: nincs egység, nincs állandóság, vannak időszakok, amikor van könyvtár és időszakok, amikor nincs, nyelvek vannak és irodalmak. Pontosán tudta és hirdette, hogy csak a szellemi, Bach kantátái, Horatius és Babits az, ami örökké él – a könyvtár elveszik. Néhány könyv marad csak meg, és az olvasmányok, a könyvek emléke.

A délelőtti hat előadás elnöke Rozsondai Marianne volt. A délután elnöklő Buda Attila két-két előadás között szólt József nádor alcsuti, 1945-ben barbár módon elpusztított kastélyáról és annak gazdag könyvtáráról, valamint a Károlyiak fői gyűjteményéről. Ennek sorsa is 1944-ben pecsételődőtt meg, széthordták, sok elpusztult, a megmaradt darabok a budapesti nagy könyvtárakba (OSZK, Egyetemi Könyvtár, FSZEK) kerültek.

A konferenciát nagy érdeklődés kísérte. Mint a fentiekből is kiderül, sok érdekesítő dolgot hallottunk, s érdemes folytatni ezt a témát, hiszen még sok neves személy könyvtáráról lehetne beszélni (Juhász Gyula, Fülep Lajos, Hatvany Lajos stb.). Emellett egyebekről is kell tanácskozni, például, hogy milyen feladatok elé állítja a könyvtárakat, illetve kézírattárakat az írói könyvtárak befogadása, lehet-e ezeket egyben tartani, különgyűjteményként feldolgozni és kezelni, hogyan lehet kutatni. Ha csak a 20. század magyar íróinak, költőinek könyvtárát vizsgáljuk, nyilvánvalóan rengeteg könyv párhuzamosan megvan bennük, egyedivé a bejegyzések teszik ezeket. Nincs a világon közkönyvtár, amely annyi hellyel rendelkezne, hogy e párhuzamosságot képes legyen befogadni. De mindenkinek külön múzeumot, kutatóhelyet sem lehet fenntartani. A számítógépes feldolgozás a virtuális együtt tartást, s a bejegyzésekhez való hozzáférést biztosítja. De ki mondja meg, hogy kinek a könyvtárát őrizze meg az utókor „érintetlenül” és meddig? Foglalkoznunk kell még ezzel a kérdéssel.

ROZSONDAI MARIANNE

Megjegyzések egy fontos bibliográfia ürügyén.¹ Amiről az Országos Széchényi Könyvtárnak bibliográfiáiról, sajtótörténeti kutatásairól eddig is ismert kutatója nevezetes volt, ti. arról, hogy a magyarországi németiség, illetőleg a Monarchia-kultúra médiumai kevésbé vagy egyáltalában nem föltárt területeit módszeresen feldolgozza, a jelen bibliográfiával új állomáshoz érkezett. Rózsa Mária ugyanis – mint bibliográfiájának címe és alább közlendő alcíme jelzi – a szabadságharc bukását követő esztendőttől, a Monarchia immár visszavonhatatlanul hivatalossá váló széteséséig tartó periódusának olyan sajtóvállalkozásait gyűjtötte cím szerinti lajstromába, amelyek meghatározó egységét német- és/vagy vegyesnyelvűségében kell megjelölnünk. E valójában munkaközösséget igénylő kutatási projektuma első részeként a folyóiratok és szaklapok jegyzékét kapjuk (I. Teil: Zeitschriften und Fachblätter). Mielőtt a bibliográfia felépítését és anyagát ismertetnénk, néhány szó szükséges a projektum jelentőségének világosabbá tételére.

Kevésbé emlegetett tény, hogy a német nyelvűség nem pusztán a városokban és vidéken, egyes területeken „tömbben” élő német „nemzetiség” nyelve volt, hanem az első világháborúig részint

¹ RÓZSA, Mária: *Deutschsprachige Presse in Ungarn. 1850–1920*. A kötet a Bundesinstitut für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa gondozásában jelent meg, a Jahrbuch des Bundesinstitutes 9. köteteként 2001-ben, a Berichte und Forschungen alcímű kötet különnyomataként (Sonderdruck), 198 lapon.